

Анастасія Хрідочкіна,
помічник адвоката

УДК 347.77

Ознаки та зміст поняття «злочини проти права інтелектуальної власності»

Конституція України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Основний Закон ніяк не випадково вирізняє серед прав і законних інтересів у сфері інтелектуальної діяльності майнові та немайнові права. Адже в процесі літературної та художньої, наукової та технічної творчості виникають якісно нові знання, об'єкти матеріального та духовного світу, що мають свою вартість. Соціальна сутність правового інституту інтелектуальної власності полягає в тому, що його норми здійснюють охоронну функцію як щодо майнових, так і щодо немайнових прав, які виникають у авторів літературних і художніх творів, виконавців, винахідників і т. д. Отже, з одного боку,

інститут інтелектуальної власності присвячено охороні прав на об'єкти літературної, наукової, художньої та технічної творчості, а з іншого – регулюванню правового статусу цих об'єктів у суспільному виробництві. Специфічною рисою об'єктів права інтелектуальної власності є те, що вони не мають матеріальної форми (на відміну від речей, як об'єктів права власності). Економічна ж цінність об'єктів права інтелектуальної власності при цьому не залежить від матеріального носія, на якому вони розташовані, – він є лише способом передання ідей, думок і висновків автора іншим особам. Зазначений статус об'єктів прав інтелектуальної власності робить їх дуже вразливими для недобросовісного використання без згоди власника і часто – предметом злочинів проти права інтелектуальної власності.

Актуальність питання класифікації злочинних діянь виявилися ще в ті

часи, коли з появою держави і права сутність злочинних проявів почала фіксуватися в законах. Результатом цієї нормотворчої діяльності стало виокремлення традиційних для ранніх етапів розвитку кримінального права таких видів злочинів, як злочини проти держави, проти релігії, проти моралі, проти власності тощо. Зрозуміло, що в усі часи існувало і продовжує існувати певне «ядро» злочинності або «вічні» злочини (наприклад, посягання на особу і власність), які ще у Стародавньому Римі називали «злочинами від природи». Але водночас разом із розвитком суспільства змінювався і характер злочинів, притаманних конкретним періодам суспільного розвитку. Саме тому проблема виокремлення певних видів злочинів залишається найважливішим завданням сучасного кримінального права [1, с. 74], покликаним розкривати їхню соціальну і правову сутність. Зокрема, мова йде про злочини проти права інтелектуальної власності, які вже перетворилися на окремий вид злочинів, про що переконливо свідчить наявність як законодавчих ініціатив [2] і уваги найвищого законодавчого органу України до цього питання [3], так і відповідних теоретичних розробок вітчизняних науковців [4, 5, 6, 7, 8]. Щоправда, у чинному Кримінальному кодексі України склади злочинів проти інтелектуальної власності продовжують перебувати у різних розділах, що значною мірою ускладнює їх кваліфікацію.

Метою статті є спроба сформулювати визначення поняття злочинів проти інтелектуальної власності та виокремити властиві їм юридичні ознаки.

Згідно із Кримінальним кодексом України (ч. 1 ст. 11) злочином визнається діяння (дія чи бездіяльність), яке є суспільно небезпечним, кримінально-протиправним, винним, караним та суб'єктивним, тобто вчиненим суб'єктом злочину. Злочинні ж діяння,

спрямовані на порушення права інтелектуальної власності, набувають статусу злочину, якщо їм властиві всі без винятку ознаки злочинних посягань. Тому першою ознакою злочинів проти права інтелектуальної власності є їхня суспільна небезпечність, яка полягає в порушенні цього права та заподіює значну шкоду тим суспільним відносинам, що склалися з приводу використання результатів інтелектуальної творчої діяльності і охороняються кримінальним законом, або містять у собі реальну загрозу заподіяння такої шкоди. Суспільна небезпечність у цих випадках виступає об'єктивною властивістю таких злочинів і реальним порушенням відносин права інтелектуальної власності. Виникнення, зміна або втрата суспільної небезпечності такого діяння зумовлюються об'єктивними закономірностями суспільного розвитку, нерозривним зв'язком із тими соціально-економічними процесами, що відбуваються у суспільстві. Частина 1 ст. 11 Кримінального кодексу України лише вказує на суспільну небезпечність як обов'язкову ознаку будь-якого злочину, не розкриваючи її змісту, але порівняльний аналіз кримінальних та адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності свідчить про те, що їхня суспільна небезпечність не є рівнозначною – у злочину вона значно більша. Оцінювання ж суспільної небезпечності злочинів проти права інтелектуальної власності відбувається на двох рівнях: законодавчому (на сьогоднішній день законодавець уже криміналізував більшу частину складів цих злочинних діянь (статті 176, 177, 229, 203, 231 та 232 Кримінального кодексу України)) та правозастосовному (коли орган дізнання, слідчий, прокурор або суддя оцінюють її ступінь у конкретному випадку злочинних порушень права інтелектуальної власності). Суспільна небезпечність належить до оцінних понять, а критерієм її ступеня виступають об'єктивні та суб'єктивні

ознаки складу злочину проти права інтелектуальної власності: конкретний об'єкт інтелектуальної власності (результат літературно-мистецької діяльності людини, результат її науково-технічної діяльності чи результат індивідуалізації товарів (послуг) та їх виробників), наслідки, спосіб учинення злочину, форма вини, мотив і мета. І тільки оцінка всієї сукупності ознак здатна розкрити тяжкість злочинного діяння – об'єктивну та реальну небезпечність. Значення суспільної небезпечності як матеріальної ознаки злочину проти права інтелектуальної власності полягає в тому, що вона є основним об'єктивним критерієм визначення діяння злочином (його криміналізації), дозволяє класифікувати злочин за ступенем тяжкості, визначає межу між ним та іншими правопорушеннями, а також є однією із загальних засад індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

Наступною ознакою злочинів проти права інтелектуальної власності є їхня кримінальна протиправність, яка вказує на протизаконність таких діянь і передбаченість їх у кримінальному законі. Кримінальна протиправність тісно пов'язана із суспільною небезпечністю та є суб'єктивним проявом реальної небезпечності діяння для суспільних відносин, що склалися у сфері інтелектуальної власності та її законодавчого оцінювання. До того ж кримінальна протиправність є тією юридичною ознакою суспільної небезпечності, яка закріплена в законі, і саме її ступінь визначає об'єктивні межі протиправності, за якими питання про криміналізацію виникати не може. Вирішенням законом кримінальної протиправності як обов'язкової ознаки злочину є конкретним вираженням принципу законності у кримінальному праві: кримінальній відповідальності та покаранню підлягає лише особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, яке передбачено законом про

злочин. Кримінальний закон містить вичерпний перелік злочинів. Звідси випливає найважливіше положення – про неможливість застосування кримінального закону за аналогією до такого діяння, що прямо в ньому не передбачено. Частина 4 ст. 3 КК України прямо вказує, що застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено. Тим актуальніше постає питання про необхідність криміналізації злочинних діянь проти права інтелектуальної власності, предметом яких виступають такі результати інтелектуальної творчої діяльності, як породи тварин та наукові відкриття (хоча з приводу можливості криміналізації останнього об'єкта інтелектуальної власності в науковій літературі висловлюються сумніви [9, с. 196]). Але поки що ці види поведінки не криміналізовано, а тому і кримінальна відповідальність за них є неможливою.

Ще однією обов'язковою ознакою злочинів проти права інтелектуальної власності, що виявляється в момент скоєння злочину і відображає їхній внутрішній психологічний зміст, є винність. У цій ознаці втілено найважливіший принцип кримінального права – принцип суб'єктивного інкримінування, тобто відповідальності тільки за наявності вини, що випливає зі ст. 62 Конституції України. Частина 2 ст. 2 КК України закріпила цей принцип, зазначивши, що особа вважається невинуватою в учиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Отож, закон про кримінальну відповідальність виключає об'єктивне інкримінування, тобто відповідальність за шкоду, заподіяну за відсутності вини. Виною відповідно до ст. 23 КК України є психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії чи бездіяльності та їхніх наслідків, виражене у випадках злочинного порушення прав

інтелектуальної власності у формі умислу. Злочин проти права інтелектуальної власності являє собою єдність об'єктивного і суб'єктивного: діяння і психічного (свідомого і вольового) ставлення до нього. Як діяння не може бути розкрито поза зв'язком з психічним ставленням особи до нього, так і зміст психічного ставлення (вини) не може бути визначено поза зв'язком із характером діяння: результатом інтелектуальної творчої діяльності, на який особа посягає, способом посягання, наслідками та іншими його об'єктивними ознаками. Вина значною мірою визначає характер діяння і ступінь його тяжкості та є важливим критерієм визнання його злочином. Вина інколи зветься другою матеріальною ознакою злочину та є його обов'язковою суб'єктивною властивістю. Без вини нема злочину, а отже, і не може бути покарання за той чи той вчинок, спрямований проти права інтелектуальної власності.

Ознакою злочинів проти права інтелектуальної власності є їхня караність, під якою розуміють загрозу застосування за злочин покарання, що міститься у кримінально-правових санкціях. Караність за своєю суттю впливає із суспільної небезпечності та кримінальної протиправності діяння: воно тому і стає кримінально караним, оскільки є суспільно небезпечним і передбаченим кримінальним законом як злочин. Хоча формулювання злочину в ч. 1 ст. 11 КК не містить вказівки на караність як ознаку злочину, вона, безумовно, впливає з ознаки кримінальної протиправності. Без установлення покарання за діяння, яке визнано злочином, таке визнання втратило би будь-який сенс. Вказуючи в ч. 2 ст. 1 КК на способи виконання завдання, яке стоїть перед КК, закон підкреслює, що для його здійснення КК визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх учинили. Без наявності кримінально-

правової санкції вести боротьбу з будь-якими злочинами неможливо. Проте це не означає, що передбачене в санкції покарання обов'язково має бути застосоване до особи, яка вчинила діяння, сформульоване в диспозиції певної статті. Особа, визнана злочинцем, може бути звільнена від кримінальної відповідальності чи покарання судом, а також за амністією чи помилуванням. Слід зазначити, що чинним Кримінальним кодексом України встановлено відносно незначну міру покарання за злочини проти права інтелектуальної власності. Втім, достатньо порівняти найбільш жорстку санкцію за порушення авторського права і суміжних прав – позбавлення волі – у законодавстві України та країн, що успішно викорінюють піратство. Так, ст. 176 КК України передбачає позбавлення волі за вчинення вказаного злочину максимум строком до 2 років, у США – до 10 років, у Польщі – до 5 років, а в Малайзії – аж до 20 років [10, с. 45]. Як свідчить міжнародний досвід, досягти успіху в боротьбі зі злочинними порушеннями права інтелектуальної власності можна в тому випадку, коли громадяни усвідомили, що держава не допускає таких порушень. У таких країнах, де подібні заходи застосовувалися та були підкріплені ефективними каральними санкціями, порушення права інтелектуальної власності ставиться під контроль без помітних політичних заворушень і витрат величезних урядових ресурсів.

І останньою ознакою цього виду злочинів є їхня суб'єктність. Злочини проти права інтелектуальної власності – це діяння, вчинені суб'єктом злочину, оскільки не кожна особа, яка вчинила суспільно небезпечне кримінально-протиправне діяння, підлягає кримінальній відповідальності та покаранню. Вона повинна усвідомлювати свої дії та керувати ними, досягти певного віку тощо. Без цього особа не може бути визнана злочинцем, а вчи-

нене нею суспільно небезпечне діяння – злочином. Суб'єктом злочину проти права інтелектуальної власності є осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку, а у випадках, окремо визначених кримінальним законом, – посадова особа з використанням службового становища стосовно підлеглої особи (ч. 3 ст. 177 Кримінального кодексу України), а також суб'єкт господарювання, який повністю або частково порушує законодавство, що регулює виробництво дисків для лазерних систем зчитування, використання відповідного обладнання і сировини (ч. 4 ст. 203 Кримінального кодексу України).

Наведені ознаки цього виду злочинів дозволяють сформулювати таке їх визначення. Злочини проти права інтелектуальної власності – це передбачені кримінальним законодавством суспільно небезпечні, винні та протиправні діяння, вчинені суб'єктами таких злочинних діянь, які посягають на сукупність майнових та особистих немайнових прав на результати

інтелектуальної творчої діяльності людини (результати літературно-мистецької діяльності, науково-технічної творчості та індивідуалізації товарів (послуг) і їх виробників).

Отже, злочини проти права інтелектуальної власності становлять окремий вид злочинів, із властивими їм ознаками, який потребує окремої уваги дослідників, правоохоронних і судових органів, кількість відповідних справ у яких постійно зростає, а ситуації, пов'язані з кваліфікацією подібних злочинів потребують належного теоретичного підґрунтя. Крім того, внаслідок ситуації, що склалася, в юридичній практиці нерідко мають місце випадки неоднакового підходу суддів, прокурорів, слідчих та інших юристів-практиків до проблеми кваліфікації злочинів проти права інтелектуальної власності. Тож необхідність вирішення цього питання внесенням відповідних змін до чинного кримінального законодавства України сьогодні перетворилася на нагальну потребу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кримінальне право України. Загальна частина* : [підручник] / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. В. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид. переробл. і доповн.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
2. <http://gska2.rada.gov.ua>
3. *Рекомендації парламентських слухань: «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування»* від 19 липня 2007 р. // *Голос України*. – 2007. – № 125.
4. *Паладій М.* Удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності / М. Паладій // *Інтелектуальна власність*. – 2008. – № 1. – С. 4–6.
5. *Харченко В. Б.* Ще раз до проблеми систематизації кримінально-правової охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності / В. Б. Харченко // *Вісник Запорізького національного університету: Юридичні науки*. – 2009. – № 2. – С. 127–136.
6. *Крижний О.* Деякі питання кодифікації законодавства про кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності / О. Крижний // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. – 2010. – № 3. – С. 30–35.
7. *Дубинський М.* Особливості кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності / М. Дубинський, А. Коваль // *Адвокат*. – 2004. – № 5. – С. 3–6.
8. *Гордієнко С. Г.* Алгоритм кодифікації законодавства з питань інтелектуальної власності / С. Г. Гордієнко // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. – 2010. – № 25. – С. 9–17.

9. Харченко В. Б. До проблеми визначення права інтелектуальної власності на наукове відкриття предметом кримінально-правової охорони / В. Б. Харченко // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 1. – С. 192–196.

10. Єрмоленко В. А. Умови, що сприяють вчиненню злочинних порушень у сфері авторського права та суміжних прав / В. А. Єрмоленко // Держава та регіони. – Серія : Право. – 2009. – № 4. – С. 42–47.

Хридоchкіна А. А. Ознаки та зміст поняття «злочини проти права інтелектуальної власності»

Запропоновано визначення поняття злочинів проти права інтелектуальної власності як окремого виду злочинних діянь, наведено їхні ознаки та надано конкретні пропозиції щодо необхідності внесення відповідних змін до чинного кримінального законодавства України.

Ключові слова: злочини проти права інтелектуальної власності, ознаки злочинів проти права інтелектуальної власності, суспільна небезпечність, кримінальна протиправність, винність, караність, суб'єкт.

Хридоchкіна А. А. Признаки и содержание понятия «преступления против интеллектуальной собственности»

Предложено определение преступлений против права интеллектуальной собственности как отдельного вида преступных деяний, определены их признаки и внесены конкретные предложения о необходимости внесения соответствующих изменений в действующее уголовное законодательство Украины.

Ключевые слова: преступления против права интеллектуальной собственности, признаки преступлений против интеллектуальной собственности, общественная опасность, уголовная противоправность, виновность, наказуемость, субъект.

Hridochkina A. Signs and the concept of «crimes against the law of intellectual property»

It is made definition of crimes against intellectual property as a separate kind of criminal acts. Besides, it is defined their signs, and concrete proposals on corresponding changes, that has to be made to the criminal law of Ukraine.

Key words: crimes against intellectual property, signs of crimes against intellectual property, public danger, criminal wrongfulness, guiltiness, penalty, subject.